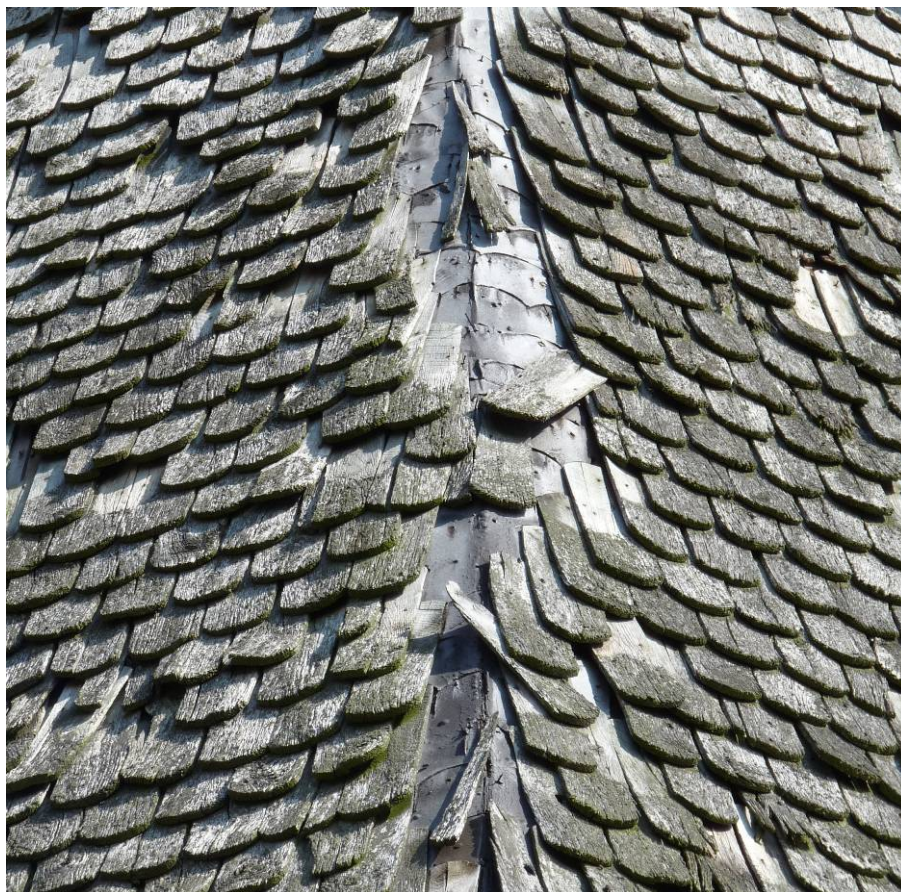

SVANEMØLLEN

Svaneke.

Løse og nedfaldende egespåner 2010

Tilstand

Beklædning, vinduer og døre.

Istandsættelse

NIELS-HOLGER LARSEN

2013

Indledning.

Ved møllens opførelse blev både skrog og hat beklædt med egespåner. Det ved man fra bevarede regnskaber fra møllens opførelse, samt fra brandtaksationer.

Et ældre foto, fra 1922, viser møllen med papbeklædning på en del af skroget. Hatten er endnu med spåner, og på en af siderne kan spånbeklædningen ses.

Foto, 1922. Til højre udsnit, der viser, at spånene oprindeligt var ret afskårne. Bornholms Museum.

Det er uden tvivl rester af den oprindelige spånbeklædning, der er tilbage. Med dette foto kan man tillige få en ide om størrelsen af den fri del af spånene, 16 cm, dog vanskeligt bredden på spånene.

Møllen stod papdækket i mange år frem til 1966-67, hvor der blev opsat nye trykimprægnerede egespåner. Disse er aldrig blevet overfladebehandlet.

Se også den mere udførlige redegørelse for møllen, dens historie og ændring gennem tiden.

Ved et eftersyn af møllerne på Bornholm i 1987 ved møllebygger John Jensen og Niels-Holger Larsen blev man da opmærksom på at spåndækningen havde flere brist. Siden hen er en del spåner faldet af, og der er vandindtrængen på underlaget af brædder. Som man siger i Byforeningen Svaneke's Venner, "når man sømmer en op falder to ned".

Situationen og tilstanden er blevet nøjere undersøgt, bekostet af KULTURARVSSYRELSEN.

Problematikken

Egespånerne

Da der i begyndelsen af 1960'erne var planer om udskiftning af papbeklædningen med egespåner blev Nationalmuseets Mølleudvalg helt naturligt kontaktet for råd og dåd. Det var ing. Anders Jespersen, der var rådgivende, og han anbefalede trykimprægnerede skårne spåner i to størrelser, en 13" x 4" (ca.33 x 10 cm) til kroppen og 9" x 3" (ca. 23 x 7,5 cm) til hatten, begge typer med afrundede ender, og imprægneret med Celcure F. Det var en trykimprægnering på kobberbasis, som gav et grønlig farve og F står for brandimprægnering. I samtidige reklamer står der da også "TRYK-imprægneret træ holder en menneskealder uden vedligeholdelse", men siden da er man blevet klogere. Andre steder har man lignende problemer som her ved Svanemøllen.

Det har vist sig, at imprægneringen var ret aggressiv overfor søm, så selvom der blev brugt varmgalvaniserede søm, så rustede de alligevel.

Den manglende overfladebehandling betød, at spånerne tørrede ud og flækkede, især fordi spånerne var ret tynde.

Et andet uheldigt råd var at beklæde hjørnestolperne med "Akidrite", en asfaltpap, for at hindre vand at trænge in i hjørnesamlingen. Det kan være farligt, idet pappen bliver gennemhullet af sømmene, og med tiden trækker vand ind gennem hullerne, og kan ikke komme ud igen, hvorefter der er fare for råd. En af begrundelserne for at bruge pappen var at hjørnesamlingerne udgjorde et regulært snit over hjørnet. Det bør være "lukket" ved skiftevis overlappende spånsamlinger.

Vi kan ikke se om der rent faktisk er råd bag pappen, men det kan forventes hist og her.

Udtørrede, flækkede og mosbegrøede spåner

Forkert hjørnesamling. Pap med huller.

Bræddeunderlag, tømmer og vinduer

Møllen er oprindeligt blevet beklædt med høvlede brede brædder 1" tykke og 7" til 10" (2,5 x 17,5 - 25 cm). Tømmerkonstruktionen er ligeledes høvlet.

Da man i 1960'erne beklædte møllen med nye spåner undlod man - af sparehensyn - at udskifte med tilsvarende brædder, de nye var smallere og ofte ru, og blandet kvalitet.

Originale brædder og tømmer i god stand.

Uregulære og simple udskiftninger.

Ligeledes er flere nedbrudte tømmerstykker i kryds og omkring vinduer ikke blevet udskiftet, eller udskiftet med for simple metoder og materialer.

Ca. 30 % af bræddeunderlaget er ikke originalt, og ca. 10 % af krydstømmer og "løsholter" er i dårlig stand eller simpelt udskiftet.

Flere af vinduerne er udskiftet simpelt og ikke med de rigtige profiler. Enkelte er desuden tjenlige til reparation eller udskiftning.

Originalt velbevaret vindue

Simpel reparation og ny vinduesramme uden profiler.

Istandsættelsesforslag

Spåner

Der er indkøbt savskårne egespåner, lige afskåret, 10 cm brede og 50 cm lange – 13 mm tykke i den nederste ende og 4 mm i den øverste ende.

Spånernes nederste ca. 40 cm er dyppet forinden opsætning i en ægte træbjæ. Opsætning sker med skruer af syrefri rustfrit stål.

Efter opsætning stryges spånerne med træbjæ.

Der vil medgå ca. 19.000 spåner.

Bræddeunderlag og tømmer

De mest simple og smalle brædder bør udskiftes med brædder svarende til de originale, brede og høvlede på indvendig side - og tømmeret ligeledes eftergås. Også tømmeret skal være høvlet og skarpkantet.

Der bør foretages en imprægnering af begyndende nedbrydning af træværk, samt beskyttelse af nyt indsat træværk.

En udskiftning af brædder og tømmer, som måske ikke fejler noget kan synes unødvendig. Men da der ikke, inden for mange årtier, kommer nogen chance for at ”forbedre” møllen udseende og genskabe den karakter med høvlet træ i de rette dimensioner, så bør man ”gribe chancen” nu, og udskifte de brædder, der ikke vil være ”skruefaste” udvendig.

Vinduer og døre

Defekte vinduer bør i lighed med brædder og tømmer udskiftes og ”forkerte ” tidligere reparationer bør ”gøres om”. I den forbindelse bør de simple rammer fornyes med rammer svarende til de originale.

Udvendig synes siderne ikke at have været beklædt med spåner, som de er i dag. De kunne beklædes med zink, men da tagene over vinduer er udført i kobber, og tilsyneladende ikke fejler noget, bør siderne og andre inddækninger også udføres i kobber.

En blanding af to forskellige metaller kan give tæringsproblemer med årene.

Dørene skal eftergås – den søndre er tjenlig til udskiftning.

Projektering – ansøgning om tilskud

Der er foretaget en nøjere gennemgang af ovenfor omtalte defekter, og foretaget en kalkulation.

Dette er nærmere beskrevet i selvstændige dokumenter.

Materialet skal anvendes til ansøgning om tilskud til restaureringen.

Møllen med tætnede hjørner- midlertidigt.

Ved første ”runde” med ansøgning om støtte lykkedes det ikke at skaffe tilstrækkelig med midler til hele projektet.

Det blev besluttet at tætnede de værste huller over hjørner og på fladerne – og revidere projektet, således at det blev delt i to, idet den nordre halvdel holder nogenlunde regntæt, og vil kunne holde nogle år endnu.

Niels-Holger Larsen.

Rapporten er udarbejdet for Kulturarvsstyrelsen i 2003 og ajourført 2013.